

Горбачьов Микола Олексійович,

здобувач рівня PhD з економіки

Університет «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: horbachovmo@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4946-609X>

ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

***Анотація.** Тези присвячено дослідженню еволюції продовольчої проблеми в Україні від командно-адміністративної системи до сучасних воєнних викликів. Проаналізовано ключові економічні пастки: гіперінфляцію 1990-х, що спричинила проблеми з доступом до продовольства, та «синдром сировинної пастки» 2000-х, коли зростання експорту супроводжувалося внутрішнім зростанням цін. На основі історичного досвіду доведено, що ефективними рішеннями є децентралізація продовольчих запасів і підтримка локальних виробників, а не дотації великим агровиробникам. Зроблено висновок, що шлях до вирішення проблеми лежить не у сфері ресурсних чинників, а в площині інституційної якості ринку та безпеки логістичних ланцюгів.*

***Ключові слова:** продовольча безпека, аграрний сектор, економіка, децентралізація, сировинна пастка, інституційні зміни.*

Продовольча проблема в Україні традиційно мала подвійний вимір: зовнішній, що проявлявся у голоді як наслідку війн чи політики експропріації, та внутрішній, що проявлявся у низькій купівельній спроможності населення при достатньому виробництві. На відміну від бідних країн Африки чи Азії, проблема України полягала не у фізичній відсутності продовольства, а хронічній неспроможності адміністративних систем забезпечити його справедливий розподіл і стабільний доступ для всіх верств населення. Досягнення продовольчої безпеки держави можливе завдяки забезпеченню продовольчої безпеки економічних систем низового рівня, хоча останнє не гарантує безпеки економічних систем вищого рівня та становить загрозу для їх функціонування і навіть існування [1].

У складі СРСР Україна була «продовольчим виробником-житницею», адже виробляла до 25% всього зерна. Разом з цим, зазнавала хронічного дефіциту м'яса, молока та овочів. Причиною стала командно-адміністративна система: валові плани та держзамовлення на експорт призводили до

виснаження ґрунтів та ерозії чорноземів і занепаду тваринництва у приватному секторі. Вирішення проблеми підмінялося масштабними економічно не виправданими меліоративними проектами щодо зрошення півдня. Як наслідок – величезна дотаційність агросектору: на початку 1990-х до 40% роздрібною ціни хліба субсидувалося державою, що створювало ілюзію «дешевої їжі» за рахунок бюджетного дефіциту.

Лібералізація цін 1992 року вирішила проблему черг, але спричинила гіперінфляцію. Продовольча проблема набула форми абсолютної недоступності продуктів харчування для пенсіонерів, бюджетників і селян. Спад аграрного виробництва становив 50%: розрив коопераційних зв'язків [3], відсутність оборотних коштів у колгоспах, скорочення поголів'я ВРХ на 30%. На той час дійшло до того, що країна з чорноземами імпортувала зерно (1995-1996) та м'ясо з ЄС. Вирішення проблеми прийшло через стихійне відродження особистих селянських господарств, адже вони до 1998 року давали близько 60% картоплі, овочів та м'яса.

Зростання світових цін на зерно та олію після 2003 року дозволило Україні стати нетто-експортером продовольства. Однак внутрішня продовольча проблема не зникла з огляду на те, що ціни на хліб та олію зростали слідом за експортними котируваннями. Урядова політика реалізовувалась між двома інструментами: квотами (2007-2008, 2010-2011) та прямими інтервенціями. Адміністративне стримування цін, так званий «товарний інтервенційний фонд», давало короткостроковий ефект, але стимулювало тіньовий експорт і дефіцит на внутрішньому ринку.

Своєчасне виділення та оцінка загроз і реалізація комплексу заходів щодо усунення їх негативного впливу гарантують високий рівень продовольчої безпеки економічної системи і держави [2]. Війна з 2014 року та повномасштабне вторгнення 2022 року докорінно змінили рамки проблеми. Україна знову опинилася перед загрозою голоду, але тепер через логістичну блокаду портів, мінування полів і втрату близько 20% сільськогосподарських угідь. У цій ситуації з огляду на проведений короткий ретроспективний аналіз пропонуємо три аспекти покращення ситуації:

1. Децентралізація запасів: радянські та пострадянські приклади довели неефективність гігантських державних резервів: вони або розкрадаються, або псуються. Слід розвивати розподілене зберігання.

2. Продовольча безпека не має означати повна самодостатність: спроба виробляти все в українських кліматичних умовах економічно збиткова. Рациональний імпорт окремих груп (субтропічні фрукти, морепродукти) за рахунок експорту зерна є історично виправданим компромісом.

3. Роль дрібного виробника: ретроспективний аналіз доводить, що найстійкішим до економічних та воєнних шоків є не великі виробники, а господарства населення та фермери з локальними ринками збуту.

Висновок. Продовольча проблема в Україні полягає, в першу чергу, не у питанні родючості ґрунтів чи клімату, а у проблемі інституційної якості ринку

та безпеки. Історично ефективними виявилися рішення, що базувалися на децентралізації, підтримку локальних ланцюгів постачання та гнучке поєднання експорту з державним регулюванням критичного мінімуму продовольства. Ігнорування цих історичних уроків в умовах війни лише загострює ризики гуманітарної проблеми навіть за наявності значного зернового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Болдуєв, М. (2009). Сучасна державна політика щодо забезпечення продовольчої безпеки України. *Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво*, 1, 21-25.
2. Румик, І.І. (2012). Оцінка загроз продовольчої безпеки України. *Збірник наукових праць «Вчені записки Інституту економіки та права «КРОК»*, 32(2), 137-143. URL: <https://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/statti/199-otsinka-zahroz-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy>
3. Саблук П.Т. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності і господарювання: монографія. Київ: Інститут аграрної економіки УААН. 2001. Т.1.